

2000 gg. / V. P. Pashin. – Kursk : Kursk. tehn. un–t, 2004. – 299 s.

12. Pryluc'ka L. A. Zagal'ni harakterystyky bezrobittja v Ukraї'ni na pochatkovomu etapi novoi' ekonomichnoi' polityky / L. A. Pryluc'ka // Istorija ta geografija. – H., 2005. – (Zb. nauk. pr. / Hark. nac. ped. un–t im. G.S. Skovorody; Vyp.18). – S. 99–103.

13. Sidorenko V. P. Presa jak dzherelo z istorii' robitnychogo klasu Ukraї'ny v period socialistychnogo budivnytva (1921–1941 rr.) / V. P. Sidorenko. – K. : Nauk. dumka, 1975. – 107 s.

14. Strumilin S. G. Problemy jekonomiki truda / S. G. Strumilin. – M. : Nauka, 1982. – 471 s.

15. Central'nyj derzhavnyj arhiv vyshhyh organiv vlady Ukraї'ny. – F. 5. – Op. 74. – Spr. 2.

16. Tam samo. – F. 1. – Op. 2. – Spr. 1529.

17. Shatan E. O. Problemy bezrobiticy na Ukraine: Materialy k postroeniju pjatiletnego i general'nogo plana. Vyp. 9. / E. O. Shatan. – H. : Izd. Gosplana USSR, 1929. – 144 s.

18. Shvarcman D. Kak Sovetskaja vlast' i profsojuzy borjutsja s bezrobiticej / D. Shvarcman. – M. : Vopr. truda, 1927. – 46 s.

19. Shmidt V. V. Polozhenie rabocheho klasa v SSSR / V. V. Shmidt. – M., L. : Vopr. truda, 1928. – 35 s.

Prylutska L. A., Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Scientific Secretary of the Kharkiv National Automobile and Highway University (Ukraine, Kharkov), prylutska@ukr.net

Research of causes of unemployment during the years of the NEP on the regional level

The transformation of Ukraine's economy is accompanied by the aggravation of unemployment and employment problems. Unemployment of the working population affects negatively (economically and socially) the entire population of the region and thus, the unemployment problem is required to be immediately considered and solved by the government authorities. The study of any phenomenon is impossible without elucidating its causes. There are many causes of unemployment. According to the causes the following types of unemployment can be distinguished: open, hidden and so on. Before the introduction of the NEP there was a universal labour duty, which excluded the possibility of unemployment in the Soviet Union. The fundamental changes in employment occurred due to the beginning of the New Economic Policy. Under the NEP the country faced the urgent need to reconsider labour and employment policy. The article is devoted to analyzing the causes of this phenomenon at the regional level based on the example of the Kharkov city – one of the largest industrial centres of the Republic during the NEP era. The consideration and constructive use of historical experience can give an opportunity to find sound consolidating ideas and to justify efficient ways of logical, historically proven, purposeful changes in employment.

Keywords: history, unemployment, employment, NEP, region.

Прылуцкая Л. А., кандидат исторических наук, доцент, ученый секретарь, Харьковский национальный автомобильно–дорожный университет (Украина, Харьков), prylutska@ukr.net

Исследование причин безработицы в годы нэпа на региональном уровне

До внедрения нэпа в советской стране существовала всеобщая трудовая повинность, которая исключала саму возможность безработицы. Кардинальные изменения в сфере занятости произошли с началом новой экономической политики. В условиях нэпа государство испытывало острую потребность в пересмотре политики в сфере труда и занятости населения. Изучение любого явления невозможно без выяснения его причин. Данная статья посвящена анализу причин такого явления, как безработица, на региональном уровне на примере города Харькова, одного из крупнейших промышленных центров республики, в годы нэпа. Учет и творческое использование исторического опыта позволяет найти здоровые консолидирующие идеи и обосновать эффективные пути к логическим, исторически доказанным, целенаправленным изменениям в сфере занятости населения.

Ключевые слова: история, безработица, занятость, нэп, регион.

* * *

УДК 65.016.2(477)

Савченко О. О.,
аспірантка кафедри Історії України та етнокомунікацій,
Національний університет "Львівська політехніка"
(Україна, Львів), olga25savchenko@mail.ru

Діяльність централей Ревізійного Союзу Українських Кооперативів у 1920–1939 роках

Проаналізовано діяльність централей, які входили в структуру Ревізійного Союзу українських Кооперативів на Західній Україні у 1920–1939 роках. Визначено роль та місце РСУК як головної контролюючої установи, який розробляв ідеологію кооперативного руху та втілював її в економічне життя краю.

Збірник наукових праць "Гілея: науковий вісник"

Ключові слова: Ревізійний Союз Українських Кооперативів, кооперативний рух, Народна Торгівля, Центросоюз, Центробанк, західноукраїнський ринок, українська кооперація.

У міжвоєнний період кооперативний рух, що зародився ще у кінці XIX століття стрімко розвивався, що в певній мірі позитивно впливало на життя та добробут українського населення. Кооперативи об'єднували переважно сільських споживачів і торговельні організації, регулювали ціни на сільськогосподарські продукти та готові вироби. Кооперативи швидко утворили розгалужену мережу діяльності. Тому поглиблене вивчення даної проблематики створює науковий інтерес. Метою дослідження є проведення узагальнюючого комплексного аналізу діяльності централей РСУК на Західній Україні у 1920–1939 роках, визначення ролі і місця діяльності РСУК як провідної установи, який розробляв ідеологію кооперативного руху та втілював її в економічне життя краю.

У статті буде зроблено спробу з'ясувати структуру та визначити роль ревізійного союзу українських кооперативів у розвитку системи українських кооперативних організацій; висвітлити методи та результати діяльності централей РСУК у різних суспільних сферах; визначити вплив кооперації на життя українського населення. Матеріал статті може бути використаний для підготовки навчально–методичних посібників, семінарів та курсів з історико–економічних питань.

Першими дослідниками кооперативного руху міжвоєнного періоду були його сучасники, здебільшого кооперативні діячі. Це А. Гаврилко, К. Коберський, О. Луцький, Ю. Павликовський, Є. Храпливий. Вони видавали брошури, в яких розкривали суть та напрями кооперативного руху, пропагували його суть, давали конкретні інструкції щодо створення кооперативів. Підвалини наукового опрацювання даної тематичної ніші закладено у монографіях львівських істориків І. Васюти "Селянський рух на Західній Україні в 1919–1939 рр." (Львів, 1971) та Ю. Сливки "Боротьба трудящих Східної Галичини проти іноземного поневолення" (Київ, 1973). Серед досліджень, присвячених вивченню ролі окремих особистостей у розвитку кооперативного руху в Західній Україні, слід відзначити монографію С. Злупка, в якій на багатому фактичному матеріалі розкрито діяльність організатора фахової кооперативної освіти Є. Храпливого [7, с. 283].

Окремі питання, пов'язані з розвитком суспільно–політичних процесів у Східній Галичині, висвітлюються в багатотомній "Історії міст і сіл Української РСР", зокрема у томах, присвячених Івано–Франківській (1971 р.), Львівській (1968 р.) і Тернопільській (1973 р.) областям. Аналізуючи тематику робіт, присвячених вивченню кооперативного руху на західноукраїнських землях, привертає до себе увагу доволі чисельна група досліджень діяльності "Маслосоюзу" у міжвоєнний період. Зокрема, цій темі присвячена стаття В. Плисюка [14]. Також слід відзначити видання навчальних посібників з історії кооперативного руху [8] та історії споживчої кооперації [9], які вийшли за загальною редакцією професора С. Гелея. За ініціативи С. Гелея також з'явились серійне видання "Українська кооперація: історичність та соціально–економічні аспекти" [17], на сторінках якого відображено різні аспекти історії розвитку західноукраїнської кооперації у міжвоєнних період.

Б. Савчук намагався розкрити значення кооперації в громадському житті західних українців від часу її виникнення до кінця 30-х років ХХ ст. Особливу увагу автор звернув на взаємини українських кооперативних організацій з національними громадськими культурно-просвітницькими товариствами: “Рідною школою”, “Просвітою”, “Союзом українок” [15]. Серед узагальнюючих праць початку 2000-х років потрібно відзначити науковий доробок Струк З. І., Шміло О. У дисертаційній роботі Струк З. І. проаналізовано стан української кооперації в післявоєнний період та шляхи її відбудови; роль молочно-споживчої кооперації “Маслосоюз” в економічному розвитку села; участь кооперативів в ефективному виробництві та збуті іншої сільськогосподарської продукції; тенденції розвитку та основні напрями діяльності міської кооперації; діяльність українських кооперативів у підвищенні загальної освіти населення та у підготовці кадрів для кооперативної й господарської роботи [16, с. 126–137].

Отже, українські науковці досліджували проблему головним чином в контексті соціально-економічного та політичного розвитку краю та не акцентували уваги на особливостях кооперації, її основних складових, аспектах і напрямках її діяльності. Вчені вивчали західноукраїнську кооперацію загалом, а діяльність централей РСУК більш детально не вивчали. Тому, не зважаючи на наявність низки праць, у яких відображені окремі аспекти ролі й діяльності РСУК для західноукраїнської кооперації, досі ця проблема висвітлюється лише фрагментарно. Діяльність централей РСУК в міжвоєнний період не стала предметом спеціального комплексного дослідження в історичній та економічній науці. Отже, даний напрямок розвідки по цій проблематиці потребує ще більш ґрунтовного вивчення.

На початку 1920 року вся українська кооперативна організація практично не існувала. Більшість споживчих кооперативів, молочарські кооперативи та майже всі виробничі були цілком знищені під час війни. Знецінення грошей на довгий час позбавило найбільшу кількісну кредитову кооперацію будь-яких підстав для віднови її діяльності [1, с. 322]. Від другої половини 1921 року розпочалася жвава пропаганда створення кооперативів. Старі кооперативи всякого роду обертались на господарсько-споживчі, на такі переходили й деякі кредитові, бо цілковитий розлад грошової системи не дозволяв їм відновлювати своєї ощадно-позичкової діяльності. Ще у передвоєнному часі було започатковано діяльність організованої української кооперації: кредитні кооперативи на чолі з Краєвим Союзом Кредитовим у Львові (1898 року), з торговельних кооперативів була Народна Торгівля у Львові (від 1883 року) з її філіями в краю та низовими спілками споживачами по містах. До цієї первісної організації українських кооперативів перед світовою війною прибули ще Маслосоюз у Стрию та Союз збуту худоби у Львові, що робили перші кроки своєї діяльності, а Союз рільничих спілок для загального закупу і збуту рільничих продуктів у Львові ще не був організований [18, с. 4].

Наслідком післявоєнного розвитку та поширення видів української кооперації повстали у Львові чотири централі української кооперації, які входили в структуру головної контролюючої та фінансово-економічної установи – Ревізійного Союзу українських коопера-

тив. Центральний кооперативний банк “Краєвий Союз Кредитовий”, як фаховий союз кредитової кооперації та центральна каса української кооперації всіх видів, Народна Торгівля як союз міських споживчих кооперативів, Маслосоюз як централь молочарської продукції і Центросоюз як централь сільських кооперативів для закупу і збуту. До цього долучилися кооперативи промислового виду, як “Будучність” у Тернополі, “Суспільний промисел” у Львові. Зокрема, українські кооперативи своєю плановою організацією і фаховим веденням здобули собі безпечний ринок збуту своїх товарів. Для безпосереднього задоволення кредитових потреб союзні кооперативи мусили зміцнювати ділові зв’язки з Центральним Кооперативним Банком як центральної кооперативної каси не тільки з кредитовими кооперативами, а також з українськими союзними кооперативами усіх видів. Надзвичайно була поширена та поживлена діяльність Центробанку, а його переважаюча діяльність відносилась до українських союзних кооперативів як торговельних так і виробничих. Кредитові кооперативи з Центробанком мали нове завдання: здобувати ощадність від українського населення на кооперативну потребу рільництва, торгівлі та промислу. Ось такою була взаємодія національного ринку збуту з ринком споживача, а це в свою чергу впливало на добробут нації. Такою була організаційна структура української кооперації в Галичині, очолювана РСУК. Це схематичне групування кооперативних шляхів була наслідком суспільного життя народу та української кооперативної праці з народом, праці господарської та доцільної, що вела до позитивних здобутків у дійсності. К. Левицький [1, с. 324–325].

У часи війни частина кооперативів занепала, та вже не відродилася, але переважна частина кооперативів, переживши воєнне лихоліття, зберегли значні капітали, вкладені у нерухомість та товари. Вони і стали основою післявоєнної системи української кооперації. На 440 кооперативів, яких післявоєнний Ревізійний Союз налічував у 1922 році, 296 було передвоєнних. У 1923 році на 834 кооперативи було 268 передвоєнних та було зареєстровано ще невідновлених 187 передвоєнних кооперативів, частина була відновлена у наступних роках. Так, що в систему післявоєнної української кооперації увійшло біля 500 передвоєнних кооперативів, які становили велику частину матеріальної вартості [5, с. 4].

У праці Центросоюзу віддзеркалювалося все життя закупівельно-збутової кооперації. Центросоюз розпочав свою діяльність 1.07.1924 року при участі 9 Повітових Союзів, які об’єднували понад 700 кооперативів та 29 інших членів. Центросоюз продавав кооперативам товари за готівку або давав 37 денний безпроцентний векселевий кредит [6, с. 5]. “Центросоюз” був спільним двигуном в житті сільськогосподарської і споживчої кооперації, який увійшов у тісний зв’язок з Народною Торгівлею. Народна Торгівля, як краєва центральна споживчої кооперації, мала тоді досить валютних вкладів від своїх фізичних членів. Вона мала також великий досвід в торгівлі споживчими товарами. Центросоюз погодився не продавати свого окремого споживчого відділу, а замовлення від своїх членів-союзів і деяких низових кооперативів передавати Народній Торгівлі. Ці замовлення виконували її склади у Львові й у більших

містах краю. Прибутки з такої співпраці розподіляли обидві центральні між собою навпіл. Таке порозуміння виключало зайве посередництво, заощаджувало кошти, покращувало координацію кооперативної співпраці, а Центросоюзу давало вільніші руки в постачанні союзам і кооперативам товарів сільськогосподарського вжитку і в налагодженні збуту сільськогосподарських продуктів, тим більше, що тоді була сприятлива кон'юнктура. Головою Ради ЦС був до 1930 року найстарший його засновник – директор Д. Корінець, головним директором – кооператор С. Герасимович [1, с. 398]. Народна Торгівля співпрацювала з Центросоюзом на основах взаємної безкорисності, вона підтримувала організацію кооперативів, а також всі свої сили мусила направляти на те, щоби пришвидшити діяльність кредитних спілок, щоби побудувати свій кооперативний банк. Українське село у 1920–1925 роках опинилося в гірших господарських умовах, ніж перед війною, воно гинуло, не знаходячи навіть короткотермінового кредиту, в той час, коли польські кредитові спілки процвітали. Українські споживчі, молочарські та інші спілки занепадали без свого банку, тому пошук кредитів в польських та єврейських банках максимально узалежнювало кооператорів. Як писав О. Луцький: “Ніяка кооперація, осягнувши організаційну силу не могла існувати в залежності від некооперативних сил, не маючи спромоги протидіяти чужій кооперації на своїй землі” [11, с. 3].

Центросоюз постачав союзним кооперативам майже всі ті товари, які кооперативи доставляли до своїх членів. Він об'єднував майже всю Східну Галичину чи то через Повітові союзи чи гуртові кооперативи. На загальному торговельному ринку кооперація здобула повну довіру. Векселі, як форму оплати приймав не тільки банк, а також фабрики. Споживча кооперація у своєму розвитку прагнула дійти до виробництва власної продукції. Так, Центросоюз став 60% власником фабрики мила “Мута”. Завдяки Центросоюзу було покращено та збільшено продукцію фабрики, а її вироби стали конкурентним товаром. Центросоюз, беручи до уваги особливості українського населення, яке в більшості було хліборобським, вважав перехід до організації сільськогосподарської кооперації головним завданням. Організувати збут продукції села – було головним завданням кооперації, яка служила хліборобському населенню. В цьому напрямку заключив Центросоюз у 1925 році угоду на доставку яєць з Фімою “Яйю” в Кракові, але у зв'язку з реформою польської валюти, змушений був обмежити свою діяльність львівськими ринками [19, с. 1].

Малі оборотні фонди на початку не давали змоги Центросоюзу розвивати діяльність, відповідну до призначених завдань. Як і низові кооперативи для загального заupu й збуту і їхні окружні об'єднання, так і Центросоюз спочатку обмежував діяльність в основному до постачання об'єднаним союзам і кооперативам дрібного краму, товарів для хатнього вжитку в селі (сіль, гас, сірники, цукор, дрібна галантерея), дрібного господарського приладдя, перебраного від Крайового Союзу Господарсько–Торговельних спілок – серпів, кіс, цвяхів тощо. У 1935 році через “Центросоюз” збула операція 1710 тон усіляких рослинних продуктів, а саме: 250 тон вівса, 255 тон жита, 195 т пшениці, 180 т ячменю, 112 т проса. Продукцію експортували такі

окружні союзи: Борщів, Бучач, Копичинці, Сокаль, Тернопіль, Збараж, Жовкла, Теревовля. Але це все було ще дуже малою частиною того, що міг збутися Центросоюз, але й ця мала частина впливала на ціни в краю. 15 союзів вже мали свої магазини. Кооперативний збут не міг обмежуватися лише експортом, доцільніше було би налагодити збут на внутрішньому ринку, який звільнив би село від посередників. Внутрішній ринок був неорганізований, великою перешкодою були магістрати та волосні управи, які трактували справи під кутом власного інтересу. Податки та оплата транспорту дуже здорожували збут, але все ж таки експорт був регулятором цін на внутрішньому ринку. Також Центросоюз налагодив справу збуту конопель та льону, було перепродано 30 тон цих продуктів [10, с. 6]. На кінець 1937 року Окружні Союзи мали вже 21 власний магазин, а усіх закупівельних пунктів було 53. Кількісно збут збіжжя зріс у 1937 році на 143%, а у вартості в злотих на 244%. Центросоюз обслуговував у 1937 році через свої гуртові склади у Львові, Бібрці і Городку 119 кооперативів для загального заupu та збуту. Усі вони мали 151 крамницю. У Львові на складі закуповували товар 65 кооперативів, у Бібрці 32, а в Городку 22. Також планувалося на майбутні роки поширити кооперативний скуп прядива, овочів, організацію домашнього промислу. Не занедбував “Центросоюз” культурно–освітньої праці у своїй діяльності, підтримував “Просвіту”, “Рідну Школу”, українське мистецтво, наукове життя, фінансував також агрономічну працю “Сільського Господаря” [2, с. 5–6].

Споживчу кооперацію на західноукраїнських землях головною мірою репрезентувала “Народна Торгівля” – найдавніший український споживчий кооператив в Галичині, заснований у 1833 році. Ще перед першою світовою війною вона була також союзною організацією й гуртівнею для інших споживчих кооперативів. “Народна Торгівля” працювала безперервно у воєнні роки і дещо зберегла із свого майна, з яким і приступила до післявоєнної власної відбудови та допомогла своїми фондами й організаційно сільській закупно–збутовій кооперації [1, с. 442]. В 1925 році Народна Торгівля мала власних фондів 109 754 зл. В перших роках відбудови західноукраїнської кооперації НТ взяла активну участь в організації сільських господарсько–споживчих кооперативів і ще в 1928 році вела організаційну роботу у 8–ми районах, доки там не повстали ПСК. Подекуди склади НТ довго виконували роль організаційних і торговельних осередків для довоколишніх закупівельно–збутових кооперативів. Однак, від початку НТ занедбала організацію міцної будови власного сектору. З місцевої продукції Народна Торгівля торгувала грибами, овочами, медом, підтримувала і впроваджувала в продаж предмети українського приватного й кооперативного виробництва: пасту фірми “Елегант”, цукерки “Фортуни нової”, сигаретні папірці і гільзи “Калина” кооперативної фабрики “Будучність” у Тернополі, мармеладу кооперативної фабрики “Продукція”, порошки до печива та ін. виробів (фірм “Алое”, “Фамоза”, “Геліодонт”, “Декоро”, “Ароза”).

У 1924/25 році Народна Торгівля працювала при стабілізації валюти, але одночасно під гнітом податків на соціальне забезпечення, серед зросту коштів адміністрації, при загальному зубожінню усіх верств українського громадянства, отже, умови праці були несприятли-

вими, але завдяки жертвенності і карності працівників зроблено великий крок вперед у відбудові Народної Торгівлі після її воєнного знищення. Торги Народної Торгівлі у 1924 році зросли на 2 080 147 злотих, це на 83% більше ніж у 1923 році. У першому півріччі 1925/26 діловому році торги перевищували на 30% передвоєнних років, а у 1924/25 торги дали 272 682 89 доходу, а разом з доходом нерухомості та ескортом 283 435 88 злотих. Загальні кошти становили 244 931 70 злотих. Вони були більшими, ніж у 1923 році на 180 315 зл. Податки у 1924/25 році становили 21 521 97, коли перед війною становили 3 822 (отже, зросли вшестеро). Всі витрати становили 280 626 03 зл, отже чистий зиск за 1924/25 діловий рік становив 2 809 86 зл., а це в свою чергу свідчить про економічний зріст та більше залучення коштів для раціональної роботи централі.

Не забуваючи про село, Народна Торгівля приймала участь в акції допомоги селу, жертвуючи на цю ціль Центральному Комітетові 1 000 злотих, а Комітету потерпілих від повені 50 злотих. Надавала товарні кредити для кооперативів I ступеня, доставила до Мостиськ через свій склад 75 000 кг кукурудзи для потерпілих. Уділила кредитовому товариству “Народний Дім” в Мостиськах кредит 31 000 кг кукурудзи. НТ зголосила свою готовність зайнятися акцією допомоги голодуючим, веденою в повітах: Мостиська, Перемишль, Самбір, Дрогобич і Сянік. З Краєвого Союзу споживчого [12, с. 3–4]. Найпершою передумовою раціональної реформи господарювання дрібних селянських господарств було переключення їх з управи збіжжя на годівельне й молочне виробництво; цьому сприяло й природні умови, зокрема на Західних землях України [1, с. 403].

Загальні Збори союзного об'єднання молочарської кооперації в червні 1925 року дали Союзу назву “Краєвий Молочарський Союз”, кооператив з обмеженою відповідальністю “Маслосоюз у Стрию”. Новий додаток у назві – “Маслосоюз” – згодом став популярним скороченням назви централі західноукраїнської молочарської кооперації. Завдяки вмілому керівництву “Маслосоюз” успішно конкурував із польською молочарською кооперацією і завоював монополію на становиче на західноукраїнському ринку. “Маслосоюз” фактично диктував ціни на молочні продукти на всій території Польщі.

Польські молочарські кооперативи були організовані в декількох молочарських Союзах. З них найбільше поширеними на землях польської держави були Ревізійний Союз Польських Рільничих Спілок у Варшаві та Краєвий Патронат Рільничих Спілок у Львові. Їх діяльність представляла собою у великій мірі образ польської молочарської кооперації. Обидва Союзи, Ревізійний Союз Рільничих Спілок у Варшаві й Краєвий патронат Рільничих Спілок у Львові налічували у 1925 році 282 молочарні, з чого 93 або 1/3 частина належала до Львівського Патронату. Всі ці молочарні розміщувалися в майже усіх воєводствах, а з того припадало 56 молочарень на три українських воєводства, а саме: львівське 34, станіславське 3, тернопільське 19. З тих 56 молочарень було 17 у селах з переважаючою більшістю українського населення, причому 9 з цих сіл становило більше 75% українців. Усі молочарні разом з обох Союзів мали на уділах 707 219 88 злотих або разом власних

фондів, на запасних фондах 343 585 15 злотих або разом власних фондів 1 050 805 03 злотих. Чужі оборотні фонди становили ледве половину власних, а саме 492 738 67 злотих, що свідчить про корисний розклад оборотних фондів в кооперативах [13, с. 1].

Центробанк, який був верховним об'єднанням кредитових кооперативів, і рівночасно центральною касою для кооперативів усіх видів, спочатку мав великі труднощі післявоєнної відбудови. У 1928 році Центробанк налічував 565 членів, у тому числі 327 кооперативи. Центробанк, колись “Краєвий Союз Кредитовий” у Львові розпочав свою діяльність у грудні 1898 року, налічував 113 членів, між ними 7 кооперативів, з 162 частками по 52 австрійські крони. Перших 15 років Центробанк стрімко розвивався, на кінець 1913 року мав 906 членів, в тому числі 427 кооперативи, внесених членських внесків на 1 053 363 крон, резервного фонду на 56 731 крон, ощадних вкладів на 1 706 199 крон та пайових позичок за допомогою дешевих банківських кредитів Краєвого Банку та австроугорського Банку на 4 264 405 австрійських крон та показав надлишок у балансовій квоті 57 535 крон. У період з 1914 по 1924 рік з дворазовими державними девальваціями грошей, у 1925 році стан Центробанку був таким: резервний фонд 3 259 30 зл., резерв видатків 2 968 20 зл., пайові членські внески 29 898 31 зл., ощадні вклади на суму 155 994 92 злотих на позичкові кредити на 108 249 84 злотих, балансовий надлишок становив 601 03 злотих. Ось в таких умовах перебрав на себе Центральний Кооперативний Банк на себе обов'язок центральної каси української кооперації всіх видів в краю та поставив мету: зав'язати ділові стосунки з союзними кооперативами. Період організаційної та ділової праці з 1924 по 1936 рік був періодом відродження Центробанку. Ділової праці, щоб перебути цей перехід і організаційно створити нову ланку з українськими кооперативами усіх видів. Цей перехідний стан до оновлення та відродження тривав довший період часу тому найвиразніші наслідки показані у балансі Центробанку за 1936 рік, а саме: ділові обороти з союзними кооперативами на 28 801 568 22 злотих, членів Центробанку було 1 232, в цьому кооперативі 1 107, з членськими уділами на 238 133 86 злотих, запасних фондів 310 487 03 злотих, ощадних вкладів на 1 540 722 98 злотих, банкових кредитів Польського Банку та Державного Банку Рільничого на 905 624 41 злотих, в тому числі враховано 255 187 21 злотих кредиту під заставу збіжжя, уділені кредити на 2 000 871 72 злотих та нерухомості на 542 916 40 злотих з маєтковим станом на 3 037 167 44 злотих та з відповідним балансовим надлишком. Відсоткова ставка кредиту в сільських касах вагалася між 7–9%, різниця між відсотками, оплаченими від ощадностей і позик, становила 4–5%. Збоку РСУК ішов натиск, щоб різниця не була велика та щоб не здійснювалася окрема доплата на кошти адміністрації при видачі кредиту п. Документальною підставою кредиту був, як і у міських Українбанках, вексель, забезпечення кредиту було майнове [1, с. 433].

Українбанками називали більші кредитні кооперативи з осередком у містах і з поширеною діяльністю на довколишній район. Кредити в Українбанках тривали до 2,5 років і довше, відсотки становили близько 10%, “маржа” між відсотками від ощадностей і позик була досить висока. Сума кредиту – 300–500 злотих, докуме-

нтальною підставою був вексель. Призвичаєні до гіпотеки, багато Українбанків не давало персональних кредитів, тому, що не бажали вдаватися в складніші банкові операції. В районах слабших Українбанків само господарське життя не вимагало складної банкової обслуги: міські господарські групи були там слабкі, векселі тих соціальних груп в Українбанках займали ледве 4,3% [1, с. 435].

На кінець 1932 року Центробанк налічував 670 членів-кооперативів, з них 534 кооперативи і 136 юридичних та фізичних осіб. На уділах мав Центробанк 192 812 42 злотих, а запасного фонду 297 279 69 злотих, так стан власного капіталу становив 490 092 38 злотих. Ощадних вкладів на кінець 1932 року було 1 255 135 93 злотих. У порівнянні з 1931 роком ощадні вклади зменшилися на 28 936 62 злотих, а з кінцем березня 1933 року збільшилися до суми 1 292 014 63 злотих. На вкладах кооперативи мали: 40 727 89 злотих і 14 809 01 американських доларів. Банківські кредити становили на кінець 1932 року 86 770 зл., а на кінець 1933 дійшли до 112 000 злотих. Уділові кредити на кінець 1932 року становили: 1 113 869 42 злотих, на кінець березня 1933 року збільшилися до 1 444 032 29 злотих. Використало кредитів у 1933 році 129 кооперативів. Нерухомість становила 502 948 90 зл. Локації на кінець 1932 року дали квоту 113 863 32 злотих, з чого готівка на виплаті становила 43 390 89 злотих. Балансовий надлишок становив 1 522 66 злотих [3, с. 8]. У 1934 році власне майно Центробанку становило на уділах 198 335 97 злотих, на резервних фондах 302 828 38 зл., разом – 501 165 35. Членів Центробанку було 896, з них 772 кооперативи, 105 фізичних осіб та 19 юридичних. Ощадні вклади збільшилися у 1934 році на 42 818 36 та становили 1 026 051 70, проте стан уділених позик практично не змінився. Стан локації збільшився у 1934 році на 33 708 77. Кошти адміністрації показували квоту 42 023 51 зл., це менше, ніж у 1933 році на 9 943 39 зл. Амортизація нерухомості становила 2 583 64, а рухомого майна – 857 18 зл.

У 1937 році з огляду звіту з діяльності Центробанку помітний сильний ріст власного майна, вкладів і уділів Центробанку. Можна сказати, що у 1937 році Центробанк став дійсно центральною касою усіх видів української кооперації. Найкращим показником фінансового руху в Центробанку був постійний зріст загальних оборотів. Так, у 1935 році загальний оборот замикався цифрою 10 736 673 32 зл., у 1936 вже був 28 801 568 22 зл. а у 1937 році підскочив аж до 47 508 921 20 зл., тобто оборот за три останні роки зріс на 342,2%. Це відбувалося тому, що збільшувалися власні та сторонні обороти. Отже, запасні фонди збільшувалися з кожним роком. У 1935 році більше 307 тисяч, у 1937 – більше 310 тисяч, а у 1937 році дійшли до суми 314 395 зл. Збільшилися також членські внески, що від зверх 206 тисяч злотих у 1935 році піднялися у 1937 році до суми 282 271 16 зл. За два останні роки зріст уділів сягає 36,9%, сума власного майна Центробанку сягнула 596 666 16 зл. 1937 рік був для Центробанку переломним, зріст в позичках у порівнянні з 1934 роком був біля 700%. Центробанк поставив собі завдання дійти до 1 мільйона власних фондів на протязі наступних років, тобто по 90 000 злотих щорічно. Як найкращий доказ,

Центробанк вийшов міцною фінансовою обороною в подіях минулих років, що відобразилися на роботі усіх кредитових установ, а саме: ламання курсу долара з одного боку, та економічної кризи з другого. Центробанк вступив на шлях правильного розвитку внаслідок поширення та поглиблення ділових зв'язків з союзними кооперативами всіх видів. Кредити Центробанку пересувалися від кредитових кооперативів до торговельних, промислових, молочарських. Така дія дозволила знизити відсотки від кредитів для кредитових кооперативів. Переміщення кредитів мало хороші наслідки, бо збільшилися вклади кооперативів. Налагоджена фінансова співпраця з Українбанками та кооперативами для загального закупу та збуту збільшила вклади до Центробанку, бо саме він фінансував збут продукції села [4, с. 13].

Отже, поєднання діяльності фаховий централей РСУК: Центробанку, як союзу кредитової кооперації та центральної каси української кооперації всіх видів, Народної Торгівлі, як союзу міських споживчих кооперативів, Маслосоюзу, як централі молочарської продукції і Центросоюзу, як централі сільських кооперативів для закупу і збуту і їхніх філій посилювало їхню організаційну структуру, зробило їх надзвичайно потужними й ефективними установами, які могли максимально забезпечити будь-які потреби своїх членів. Безперечно, така об'єднана дієва організаційна система української кооперації мала реальні важелі впливу на соціально-економічний розвиток свого регіону та добробут населення загалом. Дана тематика є надзвичайно актуальною на сучасному етапі розвитку економіки України. Зокрема, в перспективі планується дослідити принципи досягнення вагоміших результатів в економічній діяльності як на кооперативному (суспільному), так і на індивідуальному (родинному) рівнях українського населення в міжвоєнний період. Властивості діяльності успішних кооперативних об'єднань виробників, доступ до ринків збуту власної продукції як внутрішніх, так і зовнішніх, цінових пільг на будь-яку продукцію, що вироблялася всередині кооперативної системи.

Список використаних джерел

1. Витанович І. Історія українського кооперативного руху. – Нью-Йорк, 1964. – 624 с.
2. Загальні Збори Центросоюзу // Господарсько-кооперативний часопис. – 1938. – Ч. 26. – С. 5–6.
3. Загальні Збори Центробанку // Там само. – 1933. – Ч. 19. – С. 8.
4. Загальні Збори Центробанку // Там само. – 1937. – Ч. 14. – С. 13.
5. З Історії Ревізійного Союзу українських кооператив // Там само. – 1934. – Ч. 1–2. – С. 4.
6. З Центросоюзу // Там само. – 1925. – Ч. 3. – С. 5.
7. Злупко С. На чагах рідної землі: Євген Храпливий – учений, організатор, патріот. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 1999. – 283 с.
8. Історія кооперативного руху. Підручник / за загальною редакцією С. Гелея. – Львів : Інститут українознавства НАН України, 1995. – 410 с.
9. Історія споживчої кооперації України : навч. підручник / за ред. С. Гелея. – Львів : Інститут українознавства НАН України, 1996. – 383 с.
10. Краєва нарада Окружних союзів “Центросоюзу” // Господарсько-кооперативний часопис. – 1935. – Ч. 51. – С. 6.
11. Наші найближчі завдання // Там само. – 1925. – Ч. 3. – С. 3.
12. “Народна Торговля” у Львові // Там само. – 1926. – Ч. 2. – С. 3–4.
13. Польська молочарська кооперація у 1925 році // Там само. – 1927. – Ч. 14. – С. 1.

14. Плисюк В. Західноукраїнське кооперативне молочарство у міжвоєнний період // Українська кооперація: історичні та соціально-економічні аспекти. – Львів : Укоопспілка, Інститут українознавства НАН України, ЛКА, 1998. – Т. 1. – С. 67–71.

15. Савчук Б. Просвітницька та соціально-економічна діяльність українських громадських організацій у Галичині (остання третина XIX ст. – кінець 30-х років XX ст.). – Івано-Франківськ : Плай, 1999. – 135 с.

16. Струк З. І. Організація української кооперації на західноукраїнських землях у міжвоєнний період (1921–1939 рр.) / НАН України; Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. – Л., 2000. – 138 с.

17. Українська кооперація: історичні та соціально-економічні аспекти. – Львів : Укоопспілка, Інститут українознавства НАН України, ЛКА, 1998. – Т. 1. – 240 с.

18. Українська кооперація на ширших шляхах // Господарськo-кооперативний часопис. – 1937. – Ч. 1–2. – С. 4.

19. Центросоюз // Там само. – 1927. – Ч. 5. – С. 1.

References

1. Vytanovych I. Istorija ukrai'ns'kogo kooperatyvnogo ruhu. – N'ju-Jork, 1964. – 624 s.

2. Zagal'ni Zbory Centrosojuzu // Gospodars'ko-kooperatyvnyj chasopys. – 1938. – Ч. 26. – С. 5–6.

3. Zagal'ni Zbory Centrobanku // Там само. – 1933. – Ч. 19. – С. 8.

4. Zagal'ni Zbory Centrobanku // Там само. – 1937. – Ч. 14. – С. 13.

5. Z Istorii' Revizijnogo Sojuzu ukrai'ns'kyh kooperatyv // Там само. – 1934. – Ч. 1–2. – С. 4.

6. Z Centrosojuzu // Там само. – 1925. – Ч. 3. – С. 5.

7. Zlupko S. Na chatah ridnoi' zemli: Jevgen Hraplyvyj – uchenyj, organizator, patriot. – L'viv : LNU im. I. Franka, 1999. – 283 s.

8. Istorija kooperatyvnogo ruhu. Pidruchnyk / Za zagal'noju redakciju S. Geleja. – L'viv : Instytut ukrai'noznavstva NAN Ukrai'ny, 1995. – 410 s.

9. Istorija spozhychoi' kooperacii' Ukrai'ny: Navch. Pidruchnyk / Za red. S. Geleja. – L'viv : Instytut ukrai'noznavstva NAN Ukrai'ny, 1996. – 383 s.

10. Krajeva narada Okruzhnyh sojuziv "Centrosojuzu" // Gospodars'ko-kooperatyvnyj chasopys. – 1935. – Ч. 51. – С. 6.

11. Nashi najblyzhchi zavdannja // Там само. – 1925. – Ч. 3. – С. 3.

12. "Narodna Torgovlja" u L'vovi // Там само. – 1926. – Ч. 2. – С. 3–4.

13. Pol's'ka molochars'ka kooperacija u 1925 roci // Там само. – 1927. – Ч. 14. – С. 1.

14. Plysjuk V. Zahidnoukrai'ns'ke kooperatyvne molocharstvo u mizhvojenyj period // Ukrai'ns'ka kooperacija: istorychni ta social'no-ekonomichni aspekty. – L'viv : Ukoopspilka, Instytut ukrai'noznavstva NAN Ukrai'ny, LKA, 1998. – Т. 1. – С. 67–71.

15. Savchuk B. Prosvitnyc'ka ta social'no-ekonomichna dijal'nist' ukrai'ns'kyh gromads'kyh organizacij u Galychni (ostannja tretyna XIX st. – kinec' 30-h rokov XX st.). – Ivano-Frankivs'k : Plaj, 1999. – 135 s.

16. Struk Z. I. Organizacija ukrai'ns'koi' kooperacii' na zahidnoukrai'ns'kyh zemljah u mizhvojenyj period (1921–1939 rr.) / НАН України; Instytut ukrai'noznavstva im. I. Kryp'jakevycha. – Л., 2000. – 138 с.

17. Ukrai'ns'ka kooperacija: istorychni ta social'no-ekonomichni aspekty. – L'viv : Ukoopspilka, Instytut ukrai'noznavstva NAN Ukrai'ny, LKA, 1998. – Т. 1. – 240 с.

18. Ukrai'ns'ka kooperacija na shyrs'kyh shljahah // Gospodars'ko-kooperatyvnyj chasopys. – 1937. – Ч. 1–2. – С. 4.

19. Centrosojuz // Там само. – 1927. – Ч. 5. – С. 1.

Savchenko O. O., PhD student faculty History of Ukraine and ethnocommunication Lviv Polytechnic National University (Ukraine, Lviv), olga25savchenko@mail.ru

The activity of Auditing Union of Ukrainian Cooperatives centrals in 1920–1939

The article analyzes controls activity, which belonged to the structure of the Revision Union of the Ukrainian Cooperatives (RUUS) in western Ukraine in 1920–1939 years. The role and place of RUUS, as the main controlling institution, was defined, as it developed ideology of the cooperative movement and represented it in the economic life of the region.

Keywords: Auditing Union of Ukrainian Cooperative, the cooperative movement, national trade, the Central Union, Central Bank, Western – Ukrainian market, Ukrainian cooperation.

Савченко О. А., аспірантка кафедри Історії України та етнокомунікацій, Національний університет "Львівська політехніка" (Україна, Львів), olga25savchenko@mail.ru

Деятельность централей Ревизионного Союза Украинских Кооперативов в 1920–1939 годах

Проанализировано деятельность центральных отделов, которые входили в структуру Ревизионного Союза Украинских Кооперативов на западной Украине в 1920–1939 годах. Определено роль и позицию РСУК как главной контролирующей организации, которая разрабатывала идеологию кооперативного движения и внедряла ее в экономическую жизнь области.

Ключевые слова: Ревизионный Союз Украинских Кооперативов, кооперативное движение, Народная Торговля, Центросоюз, Центробанк, западноукраинский рынок, украинская кооперация.

* * *

УДК 94(477)

Скальська І. Б.,

доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри суспільних дисциплін, Кременецький обласний гуманітарно-педагогічний інститут ім. Тараса Шевченка (Україна, Кременець), igunas@ukr.net

Швалюк І. Б., здобувач, Кременецький обласний гуманітарно-педагогічний інститут ім. Тараса Шевченка (Україна, Кременець), InnaB2013@ukr.net

Наукова діяльність українських вчених Західної Волині у міжвоєнний період XX ст.

Розглянуто матеріали наукових доробків волинських вчених та відображено їх роль в історії національного відродження України. Важливе місце у наукових пошуках дослідників займали краєзнавчі розвідки. Джерельною базою статті стали матеріали вітчизняних архівів. Мета статті – проаналізувати наукову діяльність українських вчених міжвоєнної Західної Волині XX ст. У дослідженні були використані проблемно-хронологічний, біографічний, "текстової епохи" та інші методи.

Важливо підкреслити, що наукову працю вчені поєднували з громадсько-політичною діяльністю. Зауважимо, що на території Волинського воєводства не працювали українські наукові установи, тому відповідна база для наукових досліджень була відсутня. Це гальмувало розвиток науки або спрямовувало її в русло лише гуманітарно-суспільних напрацювань, обминаючи інші галузі.

Ключові слова: наукова еліта, наукові розвідки, Західна Волинь, Польща, краєзнавчі дослідження.

На тлі загального занепаду якості освіти та загрозового для майбутнього держави ігнорування розвитку науки, збереження інтелігентності та освіченості до непростітних чеснот, актуальним є вивчення української наукової думки в інтелектуальній спадщині Західної Волині міжвоєнного періоду XX ст. Успіх нинішнього українського державотворення значною мірою залежить від того, чи зуміємо об'єктивно і критично проаналізувати власний історичний досвід.

Тема знайшла лише часткове висвітлення у вітчизняній науці. У виданні другого тому книги "Роде наш красний..." входять праці, що містять аналіз дослідження наукових доробків відомих волинців [1]. Вивчивши історичну літературу зауважили, що на даний час немає комплексного дослідження проблеми.

Мета статті – проаналізувати наукову діяльність українських вчених міжвоєнної Західної Волині XX ст. Основні завдання: виокремити головні напрями досліджень волинської наукової еліти; окреслити особистий внесок та визначено місце кожного з вчених у становленні та розвитку націєтворчих ідей Західної Волині міжвоєнного періоду.

Одним із напрямів у діяльності волинських інтелектуалів були наукові дослідження. Маємо констатувати, що на території Волинського воєводства не було украї-